

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
ФАКУЛЬТЕТ МИСТЕЦТВ
ІМЕНІ АНАТОЛІЯ АВДІЄВСЬКОГО
АСОЦІАЦІЯ ДІЯЧІВ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

*III Міжнародні науково-практичні читання
пам'яті академіка Анатолія Авдієвського
6 – 7 березня 2019 року*

Київ -2019

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
ФАКУЛЬТЕТ МИСТЕЦТВ
ІМЕНІ АНАТОЛІЯ АВДІЄВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА ВСЕУКРАЇНСЬКА МУЗИЧНА СПІЛКА
АСОЦІАЦІЯ ДІЯЧІВ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ**

СУЧАСНА МИСТЕЦЬКА ОСВІТА

ВИПУСК III

МАТЕРІАЛИ

**III Міжнародних науково-практичних читань
пам'яті академіка Анатолія Авдієвського**

***НПУ імені М.П. Драгоманова
КИЇВ – 2019***

УДК 371.134:78

Сучасна мистецька освіта: матеріали III Міжнародних науково-практичних читань пам'яті академіка Анатолія Авдієвського. Випуск III /Укл.: доктор пед. наук, проф. А.В. Козир. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. – 374 с.

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету мистецтв Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 10 від 22 червня 2019р.).

А.С. Полякова
*кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри теорії та методики
музичної освіти, хорового співу і диригування
факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського
НПУ імені М.П. Драгоманова*

***НАУКОВІ ПІДХОДИ ОБҐРУНТУВАННЯ ЗМІСТУ ОСНОВ МУЗИЧНО-
РИТМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА***

У сучасній освіті частіше воно використовується в системі музичного навчання учнів. Більшість дослідників пов'язують цей феномен із розвитком музичного мислення, формуванням естетичного смаку й ціннісних орієнтацій. Звісно, формування музично-ритмічної культури молодших школярів має свою специфіку, що вимагає від початкової ланки навчальних закладів нових підходів, які б сприяли широкому музично-естетичному вихованню школярів і збагаченню їх музичної ерудиції, а також забезпечували розуміння музичної культури як самостійного виду мистецтва. Відтак, музично-ритмічну культуру молодших школярів у процесі навчання ми розглядаємо як складне й динамічне утворення, котре передбачає розвинуті музично-слухові уявлення, які сприяють формуванню в дітей сприйняття музичних образів і здатність передавати їх у русі.

Теоретична модель формування основ музично-ритмічної культури молодших школярів згідно з визначеною їх структурою містить низку наукових підходів, відповідних принципів та педагогічних умов, що є складовою організаційно-методичних засад формування основ музично-ритмічної культури молодших школярів.

Обґрунтуємо низку наукових підходів щодо розкриття виокремлених структурних компонентів. Ефективне формування основ музично-ритмічної культури молодших школярів забезпечуватиметься за рахунок використання

культурологічного, гедоністичного, системного, особистісно-орієнтованого підходів. Як зазначає О.Олексюк «...в науковому просторі сьогодення існує багато спільних методів дослідження, які складають загальні наукові підходи до вивчення різноманітних явищ дійсності» [5, с. 21].

Розглянемо означені наукові підходи докладніше.

Проблемою *культурологічного підходу* в освіті у різних її аспектах займалися ряд дослідників. Сучасні дослідження в цій галузі є розвитком ідей культурно-історичної психології (Л. Виготський, О. Лурія, О. Леонт'єв та ін.); концепції діалогу культур (М. Бахтін, В. Біблер, І. Берлянд, В. Литовський та ін.); раціогуманістичних засад у психології (Г. Балл та ін.). Серед досліджень, котрі стосуються власне культурологічного підходу в освіті, у тому числі мистецькій, передусім слід назвати праці В. Гури, А. Погодіної, І. Балхарової, Є. Фортунатової, І. Колмолгорової, О. Шевнюк, О. Щолокової та ін. Цими дослідниками розроблено головні концептуальні положення культурологічного підходу, принципи розбудови освітнього процесу в контексті цього підходу в умовах навчання за різними профілями.

У довідковій літературі культурологічний підхід визначається як конкретно-наукова методологія пізнання та перетворення педагогічної реальності, основою якої є аксіологія; бачення освіти через призму поняття культури, тобто розуміння її як культурного процесу, котрий відбувається у культуровідповідному середовищі, всі компоненти якого наповнені людськими смислами і слугують людині, яка вільно проявляє свою індивідуальність; здатність до культурного саморозвитку і самовизначення у світі культурних цінностей [2].

За іншим визначенням, культурологічний підхід – це напрям в педагогічній практиці, в основі якого лежить принцип культуровідповідності освіти, котрий не суперечить науковому змісту освіти, а доповнює та збагачує його [1]. Науковці вказується, що цей підхід забезпечує справжню гуманізацію

та гуманітаризацію освіти. В. Гура бачить суть кризи системи освіти у розходженні двох магістральних її напрямів: інформатизації і гуманітаризації.

Досягти синтезу цих двох напрямів і подолати схематизм технократичного підходу, на його думку, можливо передусім шляхом вироблення культурологічного підходу, котрий, «базуючись на конструктивній концепції культури, допоміг би подолати протиріччя з безособленого уявлення людини... і повернути учневі його сутнісно людські характеристики як вільної особистості, яка самовизначається і знаходиться у неперервному діалозі з собою, з іншими особистостями і творами культури» [3, с. 4]. В. Гура формулює положення культурологічного підходу наступним чином: перехід від схеми «учень – навчальні засоби – знання» до схеми «учень – культура – навчальні засоби – знання»; контекстна обумовленість навчального матеріалу та багаторівневість діалогових відносин всередині навчального тексту; введення в якості ланки системи навчання підсистеми психологічної підтримки з метою підтримки діалогових стосунків; задоволення інформаційно-пізнавальних потреб учнів і їх стимулювання, що безпосередньо відповідає контексту нашого дослідження [3, с. 11].

Розкриваючи наступний, *гедоністичний підхід*, зазначимо, що у перекладі з латинської «гедонізм» (*hedon*) має кілька значень: задоволення, насолода, вдоволення, радість. У філософському енциклопедичному словнику зазначається, що гедонізм – це «етична позиція, яка стверджує його як найвище благо і критерій людської поведінки і зводить до нього все розмаїття моральних вимог. Прагнення до насолоди в гедонізмі розглядається як рушійна основа людини, що закладена в неї від природи і визначає всі її дії» [6, с. 105].

Про гедонізм мистецтва зазначали ще древні філософи. Зокрема, Платон писав, що привнесене музикою *почуття ритму* (курсив наш. – А.П.) і гармонії, сполучне з насолодою є дарунком Богів людині для відпочинку від

трудів і турбот. Аристотель також вказував, що музика окрім того, що відповідає найвищій цілі, приносить ще й відпочинок і задоволення.

У свою чергу, Ф. Шіллер взагалі вважав гедоністично-розважальну функцію мистецтва головним призначенням і сутністю мистецтва. До речі, в японській мові слово «музика» складається з двох ієрогліфів і вони перекладаються як насолода і звук. Основоположником гедонізму вважають Арістіппа (435-335 рр. до н. е.), який розрізняв два стани душі. Перший – задоволення, як щось м'яке та ніжне, а другий – біль – грубий та поривчастий рух душі. Головною вимогою щасливого життя він вважав уникання болю та досягнення максимального задоволення. Загалом у вченнях, які описують сутність гедонізму не складно помітити одну загальну мету – звільнити людину від страждань. Гедонізм, будучи вченням про уникнення страждань та наявності позитивізму, є результатом духовного, *культурного, емоційного* розвитку суспільства та особистості. На даному етапі головним виміром етичних норм розвитку людини та цивілізації має стати позитивне ставлення до життя, вміння отримувати радість від простих речей існування людини у світі, наявність творчого самовираження особистості й прийняття того, що всі люди мають право на вдоволення та радість у житті.

Сучасна філософська думка базується на сприйнятті гедонізму з позиції принципу активності, який стверджує задоволення досягнення, а не досягнення задоволення. Задоволення та радість є різновидом, насамперед, емоційних переживань і почуттів, які традиційно відносяться до психології. З. Фрейд принцип задоволення пов'язував з добром і благом, характеризуючи онтологію задоволення як онтологію гармонії та безконфліктності. Це, на думку вчених, ситуація цілісного сприйняття світу, знаходження людини у гармонії із собою та світом [7, с. 382]. За Дж. Локком, те, що здатне викликати або збільшити задоволення – це добро. А зі стражданнями англійський просвітителі пов'язував зло [4, с. 280].

Загалом у психології широко використовують поняття гедонія як психічний стан, якому властиве приємне самопочуття, відчуття піднесення, задоволення, насолоди. Психологи запевняють, що дані емоції та почуття є одним із необхідних компонентів життєдіяльності людини, які сприяють дії відновлювальних процесів, переключенню психоемоційних механізмів. Особливо важливим це є для особистості дитини, яка характеризується ще неусталеною психікою. У психоаналізі сфера задоволення, інстинктів є визначальною. Адже вона впливає на розумову діяльність, мораль та культуру людини. Дотримання вимог *гедоністичного підходу* у процесі формування основ музично-ритмічної культури спонукатиме вчителя музики до створення ситуацій успіху, здійснення схвальних відгуків, підбадьорення в будь-яких ситуаціях, навіть за умови отримання незначних навчальних результатів.

Виступаючи важливим стимулом формування музично-ритмічної діяльності, *гедоністичний підхід* спрямовуватиме дітей до здійснення самостійно-рефлексивних дій у руслі позитиву та оптимізму, сприятиме розкриттю ресурсів емоційної стійкості та опірності до життєвих негараздів.

Окрім того, застосування гедоністичної функції музичного мистецтва в освітньому процесі уможлиблює адекватне сприймання молодшими школярами шедеврів класичної та народної музики, отримання від цього музично-естетичної насолоди.

Застосування гедоністичного підходу в процесі формування основ музично-ритмічної культури за відповідних педагогічних умов трансформується у своєрідний навчально-музичний тренінг, який базується на потребі людини в задоволенні, насолоді і спираються на любов до музичного навчання. У такий спосіб гедоністичний підхід у музичній освіті надає процесові навчання школярів особливої привабливості. Окрім того, створення гедоністичного забарвлення навчання учнів музично-ритмічним рухам призводить до глибинного самовираження дитини, зняття емоційної напруги через досягнення катарсису в процесі музично-рухової діяльності,

ефекту естетичної насолоди і в результаті – формування відповідних структурних компонентів основ музично-ритмічної культури молодших школярів.

Сутність *системного підходу* полягає в тому, що відносно самостійні компоненти розглядаються не ізольовано, а в їхньому взаємозв'язку, в системі з іншими. Системний підхід дає змогу виявити загальні системні властивості та якісні характеристики окремих елементів, що й становлять систему. При застосуванні цього підходу педагогічну систему розглядають як сукупність взаємопов'язаних компонентів: мета навчання, суб'єкти педагогічного процесу (педагог і учень), зміст навчання (загальна, базова та професійна культура), методи і форми педагогічного процесу та матеріальна база (засоби) [5, с. 21].

Системний підхід щодо процесу формування основ музично-ритмічної культури молодших школярів на уроках музичного мистецтва в умовах загальноосвітньої школи зумовлює психолого-педагогічну єдність суб'єктів музично-ритмічної діяльності, завдяки якій «об'єктний» вплив носить системний характер та поступається місцем творчому процесу взаєморозвитку обох сторін. Тобто, в нашому контексті формування основ музично-ритмічної культури не відбудеться без системного підходу до навчання музично-ритмічним рухам.

Особистісно-орієнтований підхід у педагогіці стверджує уявлення про соціальну, діяльнісну, творчу сутність людини як особистості. Визнання особистості як продукту загальноісторичного розвитку і носія культури не дає змогу звести дії особистості, що навчається, до автоматичних. Особистісно-орієнтований підхід означає орієнтацію в педагогічному процесі на особистість як мету, суб'єкт, результат і головний критерій його ефективності.

У рамках означеного підходу в освіті передбачається опора на природний процес саморозвитку задатків і творчого потенціалу особистості, створення для цього відповідних умов» [5, с. 25]. Особистісно-орієнтований

підхід у контексті нашого дослідження передбачає спрямування навчального процесу на розвиток особистості учня, залучення його до музично-ритмічної діяльності, сприяння розширенню можливостей музичного сприймання, формування виконавських умінь і навичок, активізацію творчого потенціалу і здатності до художньо-творчої діяльності. Це створює сприятливі умови для самореалізації особистості, до пошуку оригінальних шляхів вирішення проблемних мистецьких питань, що сприяє формуванню основ, у нашому випадку музично-ритмічної культури молодших школярів.

Отже, формування основ музично-ритмічної культури, визначення її місця в навчально-виховному процесі та структурі уроку музики з урахування вікових, індивідуальних особливостей школярів, продуманій та керованій вчителем організації музично-ритмічної діяльності дітей, залежить від правильно визначених наукових підходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бастун М. В. *Діалогічні методи розвитку культурологічно орієнтованої комунікації* / М. В. Бастун // *Діалогічність як форма існування і розвитку особистості* / за ред. Г. О. Бала, М. В. Папучі. – Ніжин, 2007. – С. 178-194.
2. Бастун М. В. *Можливості застосування діалоگو-культурологічного підходу у сходовознавчій освіті* / М. В. Бастун // *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. – Київ, 2010. – Т. 12, ч. 5. – С. 35-50.
3. Гура В. В. *Культурологический подход как теоретико-методологическая основа гуманизации информационных технологий обучения: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01* / В. Гура; Ростовский-на-Дону гос. пед. ун-т. – Ростов-на-Дону, 1994. – 16 с.
4. Локк Дж. *Опыт о человеческом разумении* / Дж. Локк. – М. : Мысль, 1985. – 621 с. – (Сочинения : в 3 т. ; т. 1).
5. Олексюк О. М. *Музична педагогіка : навчальний посібник* / О. М. Олексюк. – Київ : КНУКіМ, 2006. – 188 с.
6. *Философский энциклопедический словарь* [гл. ред. Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев [и др.]]. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.
7. Фрейд З. *Психология бессознательного : [сборник произведений]* / Зигмунд Фрейд. – М. : Просвещение, 1990. – 448 с.